

Харитоновна Олена Іванівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідуюча кафедрою права інтелектуальної власності та
корпоративного права Національного університету
«Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії
правових наук України

РЕКОДИФІКАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Соціальні процеси, які відбуваються останнім часом в Україні, вимагають більш ефективного політичного, організаційного та правового забезпечення з метою прискорення руху до Європейської спільноти. При цьому особливого значення набуває правове забезпечення економічних відносин, прав та свобод приватної особи, що є базовими цінностями Західної Європейської цивілізації. Відтак виникає необхідність більш активної адаптації українського законодавства до права ЄС, що загострює проблему пошуку шляхів його оптимізації.

Поміж основних методів, які використовуються для регулювання інтеграційних стосунків, називаються правова рецепція, гармонізація, уніфікація, стандартизація, імплементація (хоча деякі автори називають їх «формами», додаючи сюди ж діяльність держав по зближенню законодавств, імплементацію, канали інтелектуального впливу). За умови вирішення найважливішої проблеми, пов'язаною із адаптацією України до вимог внутрішнього ринку ЄС, – визначення методологічної основи правової адаптації, наразі увага може бути зосереджена на питаннях адаптації українського цивільного законодавства (законодавства, що регулює відносини у сфері приватних відносин), до концепту права ЄС.

Варто зауважити, що зазначену адаптацію цивільного законодавства України здається доцільним проводити у формі, так званої «рекодифікації», котра дозволяє ефективно удосконалювати чинне законодавство на підґрунті чинної концепції правового регулювання.

Виконання цього завдання, у першу чергу, потребує внутрішнього узгодження актів національного законодавства у цій галузі, усунення колізій та невиправданих прогалин тощо. Адже запровадження нових норм, навіть таких, що відповідають міжнародним стандартам, у недостатньо систематизоване національне законодавство, може створити безліч незручностей, збільшивши, зокрема, кількість колізій, що негативно позначиться на охороні прав інтелектуальної власності.

Таким чином, передусім, має бути гармонізоване регулювання відносин інтелектуальної власності кодифікованими актами (у першу чергу, ЦК України, книга четверта якого – «Право інтелектуальної власності» встановлює принципи положення регулювання відповідних відносин) та спеціальними законами. При цьому постає необхідність вирішення двох взаємопов'язаних актуальних завдань:

1) забезпечення подолання неузгодженості положень спеціальних законодавчих актів у сфері інтелектуальної власності з положеннями ЦК України.

2) чітке визначення порядку застосування вказаних актів до регулювання відносин інтелектуальної власності, зокрема, визначення акту, який має пріоритетне значення.

При вирішенні проблеми подолання неузгодженості спеціальних законів та ЦК України, слід звернути увагу на те, що вони є як загальними та стосуються всіх інститутів права інтелектуальної власності, так і спеціальними, що стосуються окремих інститутів права інтелектуальної власності (авторського права, права промислової власності тощо).

На нашу думку, необхідним є удосконалення глави 35 ЦК України таким чином, щоб в ній були відображені концептуальні положення, визначення поняття та змісту права інтелектуальної власності.

Так, у чинній редакції ст. 418 ЦК, яка називається «Поняття права інтелектуальної власності» визначення останнього фактично не міститься, а натомість, названі засади характеристики права інтелектуальної власності. Частина 1 цієї статті лише вказує, що це право особи на результат інтелектуальної творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Проте, ні сутність, ні зміст цього права не розкриваються.

Як здається, вирішити ці питання у главі 35 ЦК України доцільно аналогічно тому, як це зроблено у главі 23 ЦК «Загальні положення про право власності», вмістивши у ст. 418 ЦК визначення поняття права інтелектуальної власності і доповнивши Кодекс статтею 418-1 «Зміст права інтелектуальної власності».

Важливою проблемою реформування охорони інтелектуальної власності є також зміна концептуального підходу до визначення видів об'єктів права інтелектуальної власності

Стаття 420 ЦК «Об'єкти права інтелектуальної власності» містить невичерпний перелік таких об'єктів, не диференціюючи їх у залежності від особливостей останніх.

Проте, саме при диференціації зазначених об'єктів, яка є важливою у теоретичному і практичному сенсі, виникають небажані колізії.

Так, відповідно до міжнародних угод результати інтелектуальної діяльності (тобто, об'єкти прав інтелектуальної власності) поділяють на дві основні групи: 1) літературно-художня власність (сюди відносять твори літератури і мистецтва і у суміжних сферах); 2) промислова власність (охоплює усі результати творчості і суміжні відносини у галузі техніки).

Разом із тим, інший підхід було закладено у Модельному цивільному кодексі для країн СНД, згідно якому результати творчої діяльності поділяються на три групи: 1) об'єкти літературно-художньої власності; 2) об'єкти промислової власності; 3) засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг [1, с.175].

Саме друга з наведених класифікацій свого часу була визнана більш прийнятною розробниками ЦК України [2, с. 24] і покладена в основу концепції регулювання відповідних відносин інтелектуальної власності у проектах ЦК України 1996/1999 р., де книга четверта поділялася на три розділи з відповідними найменуваннями.

Проте, у чинному ЦК України, такий поділ на розділи відсутній, а питання про концепцію вітчизняного законодавства з цього питання залишається відкритим. Це створює незручності не лише для систематизації відповідних норм, але й для визначення видових ознак окремих об'єктів права інтелектуальної власності. Тому здається доцільним групування норм, присвячених правам інтелектуальної власності, на окремі види об'єктів останньої наступним чином: 1) об'єкти літературно-художньої власності; 2) об'єкти промислової власності; 3) засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

Актуальною також є проблема визначення правосуб'єктності фізичних осіб у галузі права інтелектуальної власності. Оскільки ні ст. 421 ЦК, ні інші норми книги четвертої ЦК України не містять згадки про те, що можливість бути «творцем (автором)» обмежена якимись спеціальними вимогами щодо їхнього віку, стану здоров'я, дієздатності тощо, то, на перший погляд, вони мають визначатися загальними положеннями ЦК України щодо дієздатності фізичної особи (ст. 34 та інші глави четвертої ЦК).

Актуальною у сенсі реформування правової охорони інтелектуальної власності є проблема єдиного законодавчого підходу до визначення видів майнових прав інтелектуальної власності. Вона пов'язана з тим, що, коли ЦК України розрізняє право на використання об'єктів інтелектуальної власності та виключні майнові права, що передбачають право надавати дозвіл на

використання об'єктів інтелектуальної власності, а також право забороняти третім особам використовувати результати інтелектуальної, творчої діяльності, то у спеціальних законах, наприклад, Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. – всі майнові права інтелектуальної власності віднесено до виключних.

Така розбіжність є результатом відсутності єдиного підходу до розуміння та сутності прав інтелектуальної власності. У вітчизняному законодавстві фактично найшли втілення дві протилежні концепції права інтелектуальної власності: пропрієтарної та виключних прав, що не може не створювати відповідних проблем у правовому регулюванні.

Наприклад, у сфері авторського права не узгоджене положення про договори, на підставі яких здійснюється розпорядження авторськими правами.

Проблема забезпечення узгодженості положень актів загального та спеціального законодавства існує також у сфері промислової власності, де не узгоджені положення спеціальних законів та ЦК України щодо моменту виникнення прав на об'єкти промислової власності, а також видів патентів.

Проте, як зазначалося вище, узгодження норм вітчизняного законодавства, які стосуються охорони інтелектуальної власності, є лише одним із завдань у цій галузі. Іншим, не менш важливим завданням, є удосконалення порядку захисту таких прав.

Підбиваючи підсумки викладеному, можна зробити висновок, що удосконалення вітчизняної системи правової охорони інтелектуальної власності має відбуватися шляхом рекодифікації чинного законодавства у цій галузі з метою адаптацією його до права ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Модельний цивільний кодекс країн СНД 1993 року // Кодифікація цивільного законодавства на українських землях: Т.2 / Уклад. : Ю.В. Білоусов, І.Р. Калаур, С.Д. Гринько та ін. / За ред. Р.О. Стефанчука та М.О. Стефанчука. – К. : Правова єдність, 2009.
2. Право інтелектуальної власності : акад. курс ; [підруч. для студ. вищих навч. закладів] / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – [2-е вид., переробл. та допов.]. – К. : Ін Юре, 2004.

Ключові слова: правова рецепція, адаптація, інтелектуальна власність, колізія.

Keywords: legal reception, adaptation, intellectual property, conflict.